

KRONIKA

Profesor dr hab. Kazimierz Pękala (1936-2018)

Pod koniec minionego roku naukowe środowisko geografów poniosło dużą stratę. Dnia 20 listopada 2018 r. w wieku 82 lat zmarł niespodziewanie Profesor Kazimierz Pękala, geograf, geomorfolog, twórca lubelskiej szkoły badań polarnych. Całe swe życie zawodowe poświęcił pracy naukowej i kształceniu studentów w Uniwersytecie Marii Curie Skłodowskiej, a będąc już na emeryturze w Wyższej Szkole Społeczno-Przyrodniczej im. Wincentego Pola w Lublinie.

Studia geograficzne odbył w UMCS. Już jako student został zauważony przez profesora Adama Malickiego i w 1959 roku zatrudniony w charakterze technika w Zakładzie Geografii Fizycznej. Ten twórca lubelskiej geografii uniwersyteckiej docenił cechy osobowości wyróżniającego się studenta – jego pracowitość, koleżeńskość, inwencję i umiejętność pracy w zespole. Te cechy zweryfikowane zostały podczas tworzenia Stacji Naukowej w Równi koło Ustrzyk Dolnych. W Zakładzie Geografii Fizycznej Kazimierz Pękala przeszedł główne szczeble awansu zawodowego. W 1992 roku utworzył odrębną jednostkę – Zakład Geomorfologii - którym kierował do 2006 r., tj. do odejścia na emeryturę.

Dokowania naukowe Profesora Pękali mieszczą się w trzech grupach tematycznych:

- 1/ przebieg zjawisk peryglacjalnych w obszarach polarnych i wysokogórskich,
- 2/ specyfika współczesnych procesów rzeźbotwórczych w różnych strefach morfoklimatycznych,
- 3/ stratygrafia i paleogeografia czwartorzędu.

Początkowe zainteresowania naukowe Profesora Kazimierza Pękali były skoncentrowane na badaniach plejstocenijskich zjawisk peryglacjalnych głównie w Karpatach Wschodnich. Podsumowaniem tego okresu była praca doktorska „Gołoborza i zjawiska pokrewne w Bieszczadach Zachodnich” przygotowana pod kierunkiem profesora Adama Malickiego.

Jednym z recenzentów pracy doktorskiej był profesor Alfred Jahn, który w młodym doktorze zauważył duży potencjał naukowy oraz talent badacza terenowego i zaproponował mu udział w wyprawie polarnej na Spitsbergen, organizowanej w 1973 r. przez Uniwersytet Wrocławski. To wydarzenie miało przełomowy charakter w dalszej karierze naukowej Kazimierza Pękali. Stał się on cenionym uczestnikiem kolejnych ekspedycji badawczych organizowanych przez różne ośrodki naukowe: IGiPZ PAN,

Instytut Geofizyki PAN, Instytut Geografii UJ, a w późniejszych latach został organizatorem i kierownikiem wypraw geografów lubelskich.

W latach 70. Profesor Kazimierz Pękala uczestniczył w trzech polsko-mongolskich wyprawach w góry Changaj (1974) i Chentej (1977,1978), ukierunkowanych na badania procesów morfogenetycznych, transformacji współczesnej rzeźby i ewolucji wieloletniej zmarzliny w strefie stepu, lasostepu i tajgi.

Materiały badawcze zebrane podczas odbytych pierwszych wypraw dały podstawę do przygotowania w 1980 roku rozprawy habilitacyjnej „Rzeźba, procesy morfogenetyczne i utwory pokrywowe na nunatakach w rejonie Hornsundu”, w której przedstawiona została synteza rozwoju rzeźby w warunkach niwalnego piętra krajobrazowego.

Rozpoznanie obszaru polarnego zainspirowało i zachęciło Profesora Kazimierza Pękalę do zainicjowania serii wypraw UMCS na Spitsbergen, Wybierając miejsce na przyszłą bazę zrezygnował ze spenetrowanego mocno rejonu Hornsundu i wybrał brzeg fiordu Bellsund (NW część południowego Spitsbergenu). W tym mało znanym miejscu, zwanym Calypsobyen, krótko funkcjonowała kopalnia węgla i pozostało po niej kilka drewnianych budynków. Podczas pierwszej wyprawy geografów z UMCS, odbytej w 1986 r., oprócz realizacji programu naukowego wyremontowano wybrane budynki i zaadaptowano je do potrzeb polarników. Stanowią one do dziś bazę Wypraw UMCS, corocznie organizowanych w ramach nakreślonego programu badawczego. Jednocześnie baza ta jest otwarta dla badaczy z innych uczelni i jednostek naukowych krajowych oraz zagranicznych, zarówno na krótkie pobyty, jak również na okres całego lata polarnego. W latach 1986-2016 Profesor Pękala lub Jego uczniowie zorganizowali 28 letnich Wypraw Polarnych UMCS, podczas których interdyscyplinarne zespoły prowadziły systematyczne badania środowiska polarnego.

Na Spitsbergenie, w czasie odbytych 12 wyjazdów (11 wyprawami bezpośrednio kierował), Profesor Kazimierz Pękala prowadził oraz koordynował prace specjalistów z różnych dziedzin nauki, co wymagało rozległej wiedzy oraz umiejętności współpracy naukowej. Zgodnie ze swoją specjalizacją naukową, realizował intensywne badania dotyczące rozwoju współczesnych procesów morfogenetycznych, ze szczególnym uwzględnieniem reakcji wieloletniej zmarzliny na regionalne i globalne zmiany związane z antropopresją i klimatem. Zajmował się plejstocenijskim zlodowaceniem Spitsbergenu i stratygrafią osadów czwartorzędowych. Jako niezwykle ważny efekt badań należy wskazać udział w opracowaniu kilku map geomorfologicznych i geologicznych zachodniego Spitsbergenu. Wyniki badań publikował w krajowych i zagranicznych czasopismach branżowych.

Profesor Kazimierz Pękala na Spitsbergenie
fot. P. Zagórski

Oprócz wypraw na Spitsbergen Profesor Kazimierz Pękala zorganizował i uczestniczył w trzech Międzywydziałowych Wyprawach UMCS na Półwysep Kolski przygotowanych we współpracy z Rosyjską Akademią Nauk. Podczas tych wyjazdów prowadził badania dotyczące zjawisk peryglacjalnych oraz procesów stokowych. Zajmował się także morenami niwalnymi i lodowcami kamienistymi w Chibinach. Nawiązane kontakty naukowe zaowocowały kolejnymi wyjazdami badawczymi lubelskich geografów.

Zaangażowanie Profesora Kazimierza Pękala w badania środowiska polarnego i peryglacjalnego oraz Jego zdolności organizacyjne były doceniane w kraju i na forum międzynarodowym. Profesor reprezentował Polskę w International Permafrost Association (jako Członek Rady 1994-2011), a także brał czynny udział w przygotowaniu międzynarodowych programów badawczych, związanych z Międzynarodowym Rokiem Polarnym (2007). W kraju Profesor Kazimierz Pękala przez wiele lat działał aktywnie w Komitecie Badań Polarnych PAN, a w okresie 1996-2000 r. pełnił (z wyboru) funkcję zastępcy przewodniczącego. Równocześnie był Prezesem *Klubu Polarnego* Polskiego Towarzystwa Geograficznego (1991-2000). Aktywnie działał w Komisji Zmarzlinoznawstwa Komitetu Badań Polarnych PAN, w której był zastępcą przewodniczącego (1990-1992), a następnie przewodniczącym (1993-2010). Był także członkiem Komitetu Koordynacyjnego Działalności Badawczej w Obszarach Polarnych i Oceanicznych.

W ramach upowszechnienia wyników badań Profesor Kazimierz Pękała organizował Międzynarodowe Sympozja Polarne - jako wspólne przedsięwzięcia KBP PAN i Klubu Polarnego (Lublin: 1987, 1993, 1999) – oraz lubelskie Sesje Polarne (w kolejnych latach okresu 1988-1998). Był inicjatorem powstania i redaktorem specjalnej serii wydawniczej *Wyprawy Geograficzne na Spitsbergen*, w której na bieżąco zamieszczane były prace prezentowane na sympozjach i stanowiące podsumowanie kolejnych wypraw polarnych UMCS na Spitsbergen. Był także członkiem Rady Redakcyjnej czasopism: *Polish Polar Research*, *Biuletynu Polarnego* oraz *Czasopisma Geograficznego*.

Prof. dr hab. Kazimierz Pękała był autorem niemal 200 prac naukowych opublikowanych w czasopismach lub w wydawnictwach krajowych i zagranicznych, Wypromował 170 magistrów i pięciu doktorów, z których trzech to obecnie samodzielni pracownicy naukowcy.

Za działalność naukową, dydaktyczną i organizacyjną Profesor Kazimierz Pękała został uhonorowany Krzyżem Kawalerskim Orderu *Polonia Restituta*, Złotym Krzyżem Zasługi, Medalem Komisji Edukacji Narodowej, Medalem „Zasłużony dla Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej” oraz wyróżniany nagrodami Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Sekretarza PAN, Rektora UMCS. Za aktywną i twórczą działalność w Polskim Towarzystwie Geograficznym uzyskał Członkostwo Honorowe oraz został wyróżniony Złotą Odznaką PTG, Medalem Pamiątkowym PTG (z okazji 100-lecia PTG), Medalem za wybitne osiągnięcia w dziedzinie nauk geograficznych i w uznaniu zasług dla PTG.

W naszej pamięci Profesor Kazimierz Pękała pozostanie jako Osoba życzliwa i pełna optymizmu, która wielką uczynnością, bezinteresownością i pasją badawczą zaszkarbowała sobie szacunek i uznanie środowiska akademickiego, w pełni zasługująca na tytuł twórcy lubelskiej szkoły badań polarnych.

Zdzisław MICHALCZYK
Elżbieta KARDASZEWSKA